

Négy évszázad a művelődés szolgálatában

Az iskolák múltja egyike a művelődéstörténelem ama témáinak, amelyek szinte kísérleti körülmények közötti dúsításban vetik fel a kulturális fejlődés leglényegesebb elemeit. Miként a cseppben az egész jellemzői, úgy mutathatók ki a jelentős iskolák történetében az azokat létrehozó és fenntartó közösségek művelődési életének alapproblémái. A régiségben ugyanis az oktatás nem állami, hanem társadalmi ügy volt, melyet szinte kizárólagosan az egyházak intéztek. Erdélyi körülményeink között az államhatalom csak a XVIII. század második felétől fogva terjesztette ki érdeklődését erre a területre, szült bele alakítólag a spontánul fejlődött viszonyokba. Minthogy ezt megelőzően csak tényleges közösségi igények hoztak létre iskolákat, fenntartásuk minden terhét is ugyanazok hordozták, akiket az illető intézmény szolgált. Innen van a régi iskolák felekezeti korlátok között kifejeződő nemzetiségi meghatározottsága, valamint az oktatási intézmények és a mögöttük felsorakozó társadalmi csoportok legteljesebb érdekazonossága. Régi iskoláink múltja tehát mindig adott, sajátos társadalmi környezetben közelíthető meg, értelmezhető és értékelhető helyesen. Ha ezt szem elől tévesztenők, és általános vagy éppen mai normák szerint mondanánk ítéletet messzi századok oktatásáról, hamis bíráknak találtatnánk, vagy olyanoknak, akik értetlenül állnak szemben a jelent megelőző egykori valóságokkal. Mindezeket jó előrebecsítani, amikor az erdélyi magyar oktatásügy egyik legrangosabb és legrégebb intézménye, a mai 3. számú Matematika—Fizika Liceum jogelődje, a kolozsvári egykori jezsuita, majd piarista gimnázium múltjának tanulságait kívánjuk felidézni fennállása 400. évfordulóján.

A régi Erdélyt a magyar köztudat és tudomány egyaránt a protestáns iskolászás klasszikus földjeként tartja számon; mégpedig teljes joggal. A protestáns Európához fűző művelődési szálak azonban nem takarhatják el előlünk az Itáliával és az osztrák—délneemi katolikus világgal fennállott összeköttetéseket. Ezek ugyan időlegesen meg-meggyérültek, de teljesen sohasem szakadtak meg. A korábbi idők felekezetieskedő nemzedékei kölcsönösen sajnálkozhattak az erdélyi magyarság valósi megosztottságán, a múlt tárgyilagos kutatójának azonban felül kell emelkednie ezen a szűk látószögön. A történetileg kialakult helyzetet tényként elfogadva, azt a jót is észlelnie és értékelnie kell, ami ebből a helyzetből az önmészó testvérharcon túl következett. Mert ugyan ki tagadhatná józanul, hogy az erdélyi magyar művelődést egyaránt gazdagították a katolikusok olasz, osztrák, a reformátusok holland és angol, az unitáriusok angolszász, vagy az evangélikusok erős német összeköttetései? Lehetett volna-e ezek nélkül régi művelődésünk olyan sokszínű, élet-erős, a mindenkori új befogadására kellően érzékeny, mint amilyen volt? Vagy akár mi magunk lehetnénk ilyen előzmények nélkül azok, akik vagyunk? Aligha. Ez a sokszínűség azonban nem egyedül az erdélyi magyar, hanem az itteni román művelődés múltjára is jellemző, tehát erdélyi sajátosság. Az erdélyi románoknak a görög katolicizmushoz kötött Európa- és főként Róma-élményei nélkül ugyanis az egyetemes román művelődés múltja szintén sok értékkel maradt volna szegényebb.

A katolikusok egykori kolozsvári iskolája tehát külön szint alkot régi oktatásunk történetében. A XVI. század szülötte, akárcsak nagy múltú protestáns tanintézetek. Létrejötténél azonban általános európai indítékként már nem a reformáció, hanem az ellenreformáció játszott közre. Amíg a protestáns kollégiumok a korábbi, helyi, katolikus előzményekből szervesen nőttek ki sok botladozás, kísérletezés árán, a most jubiláló iskola elődje a jezsuitáktól megújított katolikus iskolázás nemzetek feletti szervezetének részeként egyszerűen a legfejlettebb formában jött létre. Külföldön már kikísérletezett, bevált módszerekkel, idegenből hozott tapasztalt tanárokkal kezdte mindjárt a munkáját. Kezdetei nem vesznek homályba, sehol semmi nyoma az indulással járó bizonytalanokodásoknak, minden olajozottan gördült egy pompásan működő, nagyszabású gépezet részeként. Ez a magyarázata annak, hogy nincs egyetlen más régi iskolája az országnak, amelynek indulásáról olyan apró részletekbe menően is tájékoztattak lennénk, mint a jezsuiták XVI. századi kolozsvári kollégiuma felől. A római központba befutó egykorú részletes jelentések szinte minden lényeges lépésről tájékoztatják a mai érdeklődőt is. Különösen azóta rajzolható egyedülállóan életszerű kép az iskola kezdeteiről, amióta a legutóbbi években Rómában közzétették a magyar jezsuiták okmánytárának 1586-ig

terjedő két testes kötetét (Lukács Ladislaus: *Monumenta antiquae Hungariae I—II*. Romae, 1969—1976).

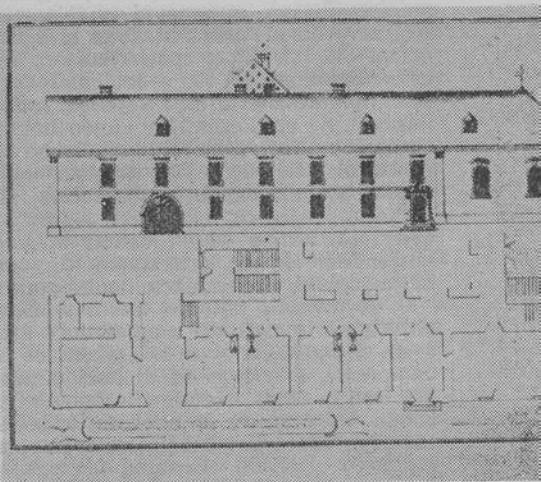
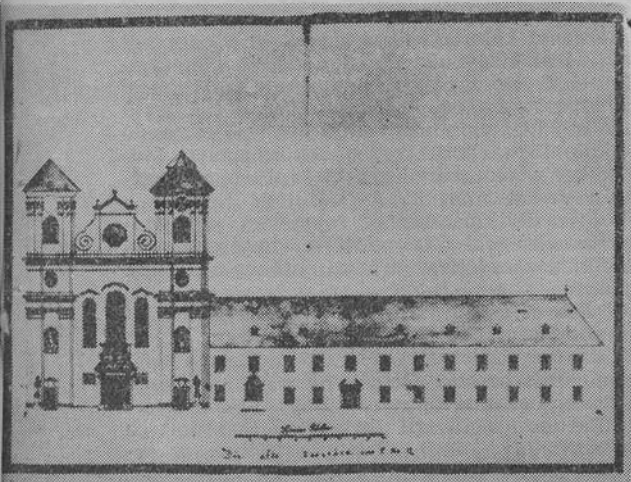
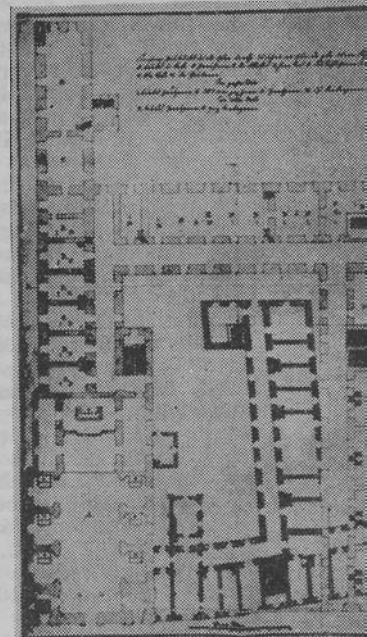
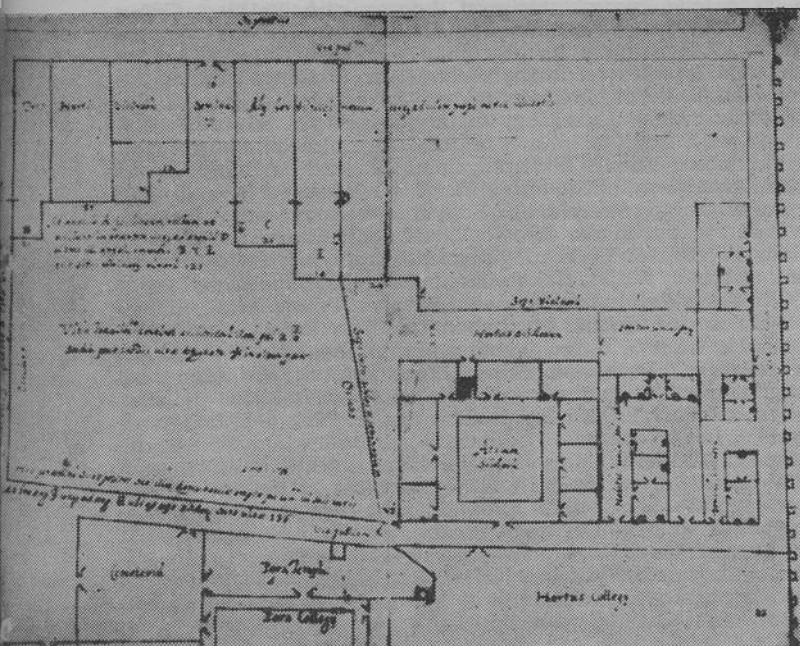
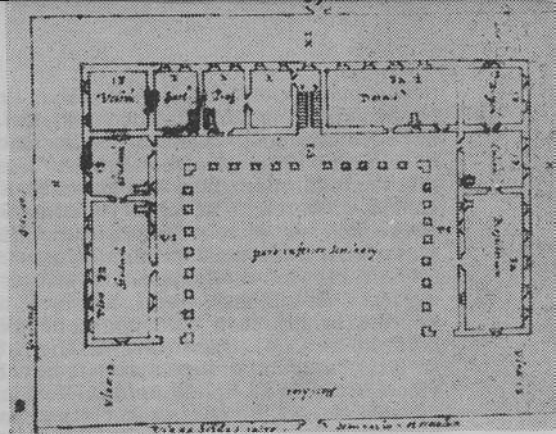
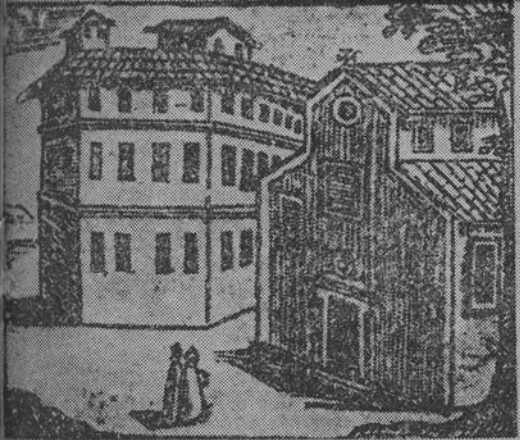
Az iskola történetével foglalkozó régebbi gazdag irodalom felment az eseményekkel való rendszeres foglalkozás alól, és lehetővé teszi számomra, hogy az intézet fejlődésének a hazai oktatásügy története szempontjából leglényegesebb mozzanataira összpontosítsak. Azokra az eredményekre, amelyeket minden egykori és jelenlegi diáknak, egész köztudatunknak illik számon tartania erről a nagy múltú művelődési intézményünkről. Vizsgálódásaimat az 1848 előtti időszakra korlátozom, mert ezután már az azonos típusú tanintézetek országosan egységes profil nyertek. A jezsuiták erdélyi szerepéből is csupán oktatási tevékenységüket óhajtom értékelni.

A tridenti zsinaton (1545—1563) megújult katolikus egyház a XVI. század közepétől fogva mindenütt felvette a harcot a diadalmasan előretört reformációval, és igyekezett visszahódítani tőle elvesztett pozícióit. Ebben legfőbb eszköze az éppen erre a célra létesült jezsuita rend volt. A jezsuiták, okulva a protestantizmus példáján, a hittérítés mellett — az iskola segítségével — az ifjúság megnyerése útján is igyekeztek teret hódítani. Vallották, hogy akie az ifjúság, azé a jövő. Iskoláik alaposan kidolgozott oktatási-nevelési rendszerükkel, központosított szervezetükkel felülmúlták a kor minden más hasonló intézményét.

A katolicizmus megrendült helyzetét Erdélyben Bornemisza Pál püspök már 1554-ben a jezsuiták betelepítésével kívánta megerősíteni, de erre a politikai körülmények megváltozása miatt akkor nem kerülhetett sor. A rend azonban Erdélyt előretolt, fontos bástyának tekintette közép-európai terveiben, és csak az alkalmas időpontot várta a megvalósításra. Ebben az irányban Báthori István (1533—1586) megnyerése 1565—1567 között jelentette a következő lépést. Előbb arról volt szó, hogy Báthori Szilágyosmlyón, családi birtokán telepíti le a rendet, de pártfogójuk erdélyi fejedelemmé (1571), majd lengyel királlyá (1575) választása után arra is módjuk nyílt a jezsuitáknak, hogy az erdélyi magyar protestantizmus központjának tekintett Kolozsváron vessék meg a lábukat. Báthori 1579. július 17-én Vilnában hozta meg azt a döntését, hogy a volt bencés apátság épületeinek felhasználásával, a katolicizmus egyik legősibb erdélyi központjában, Kolozsmonostoron jezsuita kollégiumot alapít, melyet birtokokkal, könyvekkel kellően fészerez, és legalább húsz fiatal saját költségén neveltet benne. Már ekkor előírta, hogy az iskolában a grammatikán és retorikán kívül filozófiát és teológiát, tehát felsőbb fokú tantárgyakat is oktassanak. A király által hamarosan útnak indított lengyelországi jezsuiták 12 tagú első csoportja 1579. szeptember végén érkezett meg Kolozsmonostorra. Itt az épületek gyors rendezése után már december 20-án, a betegeskedő fejedelmet képviselő Kovacsóczy Farkas kancellár jelenlétében, két osztállyal meg is nyitották iskolájukat. A rendszeres tanítást azonban, a közbejött ünnepek miatt, csak 1580. január 11-én kezdték el. De nemcsak az iskola kezdeteit ismerjük ilyen aprólékosan, hanem azt a tananyagot és egész órarendet is, amivel az oktatás megindult. A Rómába felterjesztett kimutatásból tudjuk, hogy a tanítást reggel 7 órakor kezdték, és kétórás leckeikben az alsó osztályban Alvares *Etymologiaját*, Cicero válogatott leveleit, a görög nyelv alapelemeit, Ovidius elégiáit és *Tristiaját*, a felsőbb osztályban pedig Alvares latin mondattanát, Cicero leveleit, Clemenardus görög nyelvtanát, Vergilius *Aeneisét*, Horatius ódáit oktatták, és latin fogalmazási gyakorlatokat végeztek a tanulókkal.

A növendékek száma az első tanévben a két osztályban 50 körül mozgott, de az új épületek elkészültével, 1581-től kezdődően 150-200-ra, 1585-ben 230-ra, még később 350-re szökött fel. Az új iskola vonzerejét és a páterek módszereinek hatékonyságát bizonyítja, hogy nemcsak a katolikusok, hanem más vallásúak gyermekei is szívesen jöttek ide tanulni. 1585-ben már a diákok egynegyede volt protestáns, köztük 16 papgyermek. De a jezsuitáknál kívánta taníttatni unokáját az erdélyi román püspök is. Ugyanekkor a jezsuita példa az unitárius kollégiumot is munkája megjavítására serkentette, mert — amint a tanácsi határozat mondja — „az jött immár be, hogy a tanítványok tanulásnak okáért a jezsuitákhoz mennek”. Nemcsak ellenfeleik terjesztették felőlük, de 1585-ben már ők maguk jelentették feletteseiknek, hogy az unitárius kollégium diákságának nagy részét magukhoz vontatták. Főként az előkelő nemesek és a gazdag polgárok igyekeztek az új nevelésben részesíteni gyermekeiket.

Mi lehet a magyarázata ennek a fergeteges sikernek a protestánsná vált Erdélyben, ahol a jezsuiták erőszakos eszközökkel, ha akartak volna, sem élhettek? Sikereiket mindenekelőtt módszeresen kidolgozott, célratörő nevelési rendszerük magyarázza, amely a európai pedagógia minden tapasztalatát egyesítette magában. Iskolai rendtartásuk (*Ratio atque institutio studiorum Societatis Jesu*, 1584—1599) aprólékosan szabályozta az oktatás-nevelés minden részletét. Ez biztosította, hogy a kolozsvári új kollégium pontosan olyan tanrend, tankönyvek,

A kolosvári jezsuita szeminárium (1596); a szeminárium földszintjének alaprajza (1584); a jezsuita iskolaegyüttes helyszínrajza terve (1778); a kolosvári iskola homlokzata (1778); a Báthori—Apor szeminárium eredeti alakjában (1784)

pedagógiai tapasztalatok birtokában kezdhesse munkáját, mint francia- vagy spanyolországi régebbi intézményeik. Ez a rendszer világosan felmérte a tudományok növekvő szerepét, számolt velük, de nem helyezte kevesebb súlyt az egyéniség, a lelkerő kiművelésére sem. A jezsuiták egyidejűleg törekedtek tanítványaikat hitbuzgó katolikusokká és korszerűen művelt, a világ dolgaiban otthonosan forgolódo emberekké nevelni. A humanista hagyományokat ötvözték a valláserkölesi neveléssel, és létrehozták a humanizmus barokkba áthajló változatát. Ebben a klasszikus irodalmak tanulmányozása, a humanizmus eredeti lényegétől eltérően, többé nem az elvilágiasodást szolgálta, hanem a katolikus világszemléletet. Az egységes tanulmányi rend lehetővé tette, hogy legjobb, legtapasztaltabb tanerőiket, országhatárookra való tekintet nélkül, ott hasznosíthassák, ahol éppen a szükség kívánta. A XVI. század végén nem akadt iskolarendszer Európában, mely hatékonyság dolgában versenyezhetett volna a Jézus Társaság tanítványaival. E kor véleményének ad tehát hangot Verulamii Bacon, amikor arra figyelmeztet: „ami a nevelés dolgát illeti [...] kérj tanácsot a jezsuita iskoláktól, mert a gyakorlatban nincsen semmi, ami ezeknél jobb volna.“ De hazai ellenfeleik véleménye sem volt kedvezőlenebb. Az erdélyi református oktatásügyet korszerűsítő Bethlen Gábor fejedelem egyenesen előírta, hogy kollégiumában „ne magyar iskolákban való hitván szokás szerint tanítsanak, hanem more jesuitarum.“ A kolozsvári jezsuiták oktatási rendje tehát nem a helyi fejlődés eredménye, hanem az általános európai tapasztalatok összegeződnek benne. Itteni kollégiumuk révén ezeknek a tapasztalatoknak vált hasznónélvezőjévé az erdélyi oktatásügy és tanulóifjúság.

Sikerük másik titka az volt, hogy a kitűnő tanrendszert elsőrangúan képzett tanerők ültették át a gyakorlatba. Ennek bizonyóságaként elegendő néhány szóval jellemezni a kolozsvári iskolát útjára indító első pátereket. A szervezés munkáját egy ideig maga a lengyelországi tartományfőnök, Sunyer Ferenc vezette. A kolóniának több olasz tagja volt. Az egyik, az előkelő Odescalchi Alajos megelőzőleg Rómában tanított retorikát, bölcséletet és mennyiségtant. Erdélyből Padovába távozott. A lengyelek közül a vilnai Wujek Jakab, számos egyházi kiadvány tudós szerzője emelkedik ki. Ő volt egyidejűleg a gyermek Báthori Zsigmond fejedelem nevelője is. A Krakóból jött Justus Rabbus Párizsban tanult, a latinon kívül jártas volt a héber, görög, német, francia, olasz nyelven, és jól képzett teológusként tartották számon. A német Schreck Farkas és Pusch János a hitvitázás terén tűnt ki. A rendház magyar tagjai szintén fontos munkaköröket cseréltek fel új állomáshelyükkel. Leleszi János külföldi tanulmányai után megelőzőleg Bécsben tanított, a tudós Szántó (Arator) István szintén Bécsben és Grazban tanárkodott, de ide a római kúriából érkezett. Thomány Mátyas is Bécsben végezte tanulmányait. A később jött külföldi tanárok közül a kiadványairól ismeretes történetíró Possevino Antal Mantovából, Campani János Pált a prágai iskola rektori székéből, Cappecius Ferdinándot Nápolyból, a spanyol Carillo Alfonzot bécsi katedrálról, az olasz Major Pétert Lyonból, a francia Vernelio Claudiust a nevers-i kollégium katedráljáról vezényelte ide a központi akarat. Nyilvánvalóan azért, hogy a rend kolozsvári iskoláját a humanista-barokk-jezsuita művelődés és a katolicizmus erős bástyájává fejlesszék ki.

Végül a XVI. századi Erdélyben nem kis vonzerőt gyakorolhatott a diákságra, hogy a jezsuiták iskolájukat megfelelő új épületekkel, köztük bentlakással és a szegény diákok otthonával is felszerelték. A fejedelemtől adományul megszereztek Kolozsvárott a Farkas utcában lévő volt ferences kolostort rendháznak és a templom másik oldalán állott apácakolostort arra a célra, hogy oda új iskolaépületet emeljenek maguknak. A terveket, melyek Rómában mindmáig fennmaradtak, Milanesi Maximus készítette el, a fejedelem olasz udvari építész, Francesco Tenchetta bevonásával. Az építkezés 1580 elején halogatás nélkül megindult, és a következő esztendő tavaszára annyira előrehaladt, hogy az iskola 1581. április végén beköltözhetett Monostorról emeletes új otthonába, mely akkor Kolozsvár legszebb épületének számított. Ennek egykorú ábrázolása szintén reánk maradt. A jezsuiták Erdélyben szokatlan, újszerű módszereit mutatja, hogy a Báthori Kristóf fejedelem jelenlétében 1581. május elején tartott megnyitó ünnepségek alkalmából a vitatételeket, a tanrenddel együtt, Krakóban kinyomtatták, a tanulókkal drámai játékot mutattak be, a legjobb növendékeket megjutalmazták.

A további fejlődés távlatait Báthori István 1581. május 12-én kelt újabb kiáltáslevele nyitotta meg. Ennek értelmében az iskola akadémiai fokozatot nyert azzal a joggal, hogy a bölcsészeti és hittudományi kart elvégző növendékeinek baccalaureusi, magisteri és doktori címet adományozhasson. Országunk első egyetemének csirái tehát készen állottak, és csak a nyugalom hiányzott, hogy a kolozsvári iskola ténylegesen is azzá fejlődhessek. Ezekhez a távlati tervekhez igazodott a 150 ifjú ellátására berendezett emeletes bentlakás (*Seminarium pontificium et re-*

gum), melyet Báthori István 1583. február 13-án létesített szintén a Farkas utcában, a rendházal átellenben, az iskola tőzsomszédságában. Ennek megszervezését és működési szabályzata kidolgozását a király Possevinóra bízta, minthogy ő már több ilyen feladatot megoldott Nyugat- és Észak-Európában. E diákotthon Possevinótól 1583. március 18-án összeállított részletes rendtartása (*Ratio seminarii pontificii et regii administrandi*) szintén a legrégebb ilyen természetű emléke a hazai iskolatörténetnek. Az egész nagyszabású iskolaegyüttes zavartalan munkájához a szilárd anyagi alapot bőkezű fejedelmi birtokadomány biztosította, mely Monostoron kívül kiterjedt Bács, Kajántó, Tiburc, Bogártelke és Jegenye községre is. Az elmondottakból is kitűnik, hogy Báthori István a jezsuiták segítségével néhány esztendő alatt a kor legmagasabb színvonalán álló iskolát hozott létre Kolozsváron, melynek egyetemmé fejlesztéséhez szintén megteremtette a lehetőséget. Eppen ezért a jubiláló iskola elődjét szervezetségénél, tanárai számánál és képzettségénél fogva oktatásügyünk régi történetében egészen kivételes hely illeti meg.

A jezsuiták belekeveredése a Habsburgok oldalán az Erdélyi birtokáért folyó politikai küzdelembe azzal a következménnyel járt, hogy Báthori iskolája, a fejedelm minden gondoskodása ellenére sem működhetett zavartalanul. A protestáns rendek 1588 végén kitiltották Erdélyből a jezsuitákat, de 1591 tavaszán újból megengedték, hogy oktatotevékenységüket folytathassák. 1603 nyarán azonban Kolozsvár unitáriusai, a császári csapatok garázdalkodásának megtorlásaként, elpusztították a Habsburgok exponenseinek számító jezsuiták rendházát, iskoláját és diákotthonát. Sok hányattatás után Bethlen Gábor bocsátotta vissza 1615-ben a jezsuitákat, de többé nem Kolozsvárra, hanem csak Kolozsmonostorra. Ott szűkös viszonyok között, szerény méretekben, de újjászervezték iskolájukat a mai Gazdasági Akadémia mellett látható emeletes öreg épületben. Napjainkig fennmaradt könyveik leltári bejegyzései bizonyítják, hogy a rend ezekben a nehéz évtizedekben is ellátta új könyvekkel, friss nyugat-európai kiadványokkal erdélyi iskoláját. A Monostoron rendelkezésre álló néhány helyiségben volt a rendház, bentlakás, könyvtár, tanyterem. A bentlakó diákság majdnem kizárólag a Székelyföldről toborzódott, és száma ekkor 15-20 körül mozgott. Ebben az időszakban a jezsuiták iskolája többé nem versenyezhetett sem az unitáriusok, sem a reformátusok kollégiumával. Biztosította azonban a katolikus lakosság számára a legszükségesebb értelmiségi (papi, tanítói) utánpótlást. A hagyomány szerint a kolozsmonostori iskola falai között nevelkedett a XVII. századi magyar művelődéstörténet nagy alakja, az egyetemalapító Pázmány Péter, a régi magyar prózai nyelv legnagyobb művésze.

Amikor Erdély Habsburg-uralom alá került, egy csapásra megváltozott a jezsuita rend és iskolája helyzete. A bécsi udvar Erdély vallási és művelődési kérdéseinek rendezését összekapcsolta a maga politikai terveivel, és a katolicizmust, hívei kis száma ellenére, Erdélyben is uralkodó vallássá nyilvánította. Az udvar látszatra eszmei, vallásos célkitűzései valójában dinasztikus politikai érdekeket takartak, és a katolicizmus terjesztése szorosan összefonódott a Habsburg-befolyás erősítésével. E politikai tervek előfeltételének tekintették Bécsben a protestantizmus visszaszorítását és a katolicizmus súlyának növelését az ortodox románság uniója révén. A rekatolizáció és a vallási unió tehát állampolitikai célkitűzéssé vált, és a XVIII. század folyamán mindkettőben a jezsuita rend lett a Habsburg-kormányzat leghatékonyabb erdélyi eszköze. Nemzetközi kapcsolatai és a Birodalom legmagasabb köreinek támogatása lehetővé tették a rend számára, hogy kolozsvári iskoláját régi fényében helyreállítsa. A XVI. századi előzményekhez mindenben méltó módon kiépített és felszerelt kolozsvári kollégiuma a birodalmi oktatási-művelődési politika legfőbb erdélyi propagálójaként jutott a XVIII. században ismét vezető szerephez Erdélyben.

I. Lipót császár az 1603-ban lerombolt kolozsvári épületeikért a jezsuitákat 1692-ben az óvári templommal és a mellette lévő kolostorral kárpótolta. Ebben az épületben kezdte újra 1698. november 16-án kolozsvári működését a jezsuiták iskolája, és benne a Báthoritól megszabott távlatok szellemében mindjárt a bölcsészetet is tanították. Ennek a tanszéknek a létesítését Apor István kincstartó 8000 Ft-os adománya tette lehetővé. Ugyancsak ő alapította újra 1698-ban 30 000 Ft-os adományával a bentlakást. Őt követték aztán az erdélyi katolikus magyarság sorából többen az intézmény felvirágoztatására szánt jelentős alapítványokkal. Ezekre, valamint I. Lipót császár 1701-ben tett adományára támaszkodva indulhattak meg 1704-ben az iskola végleges otthonát kialakító hatalmas építkezések. Ezek attól kezdve folyhattak lendületesebben, hogy a császár 1732-ben visszaadta a rendnek a kolozsmonostori uradalmat. A mostani központi egyetem helyén kezdett két-emeletes épületbe az ifjúság ugyan már 1727-ben átköltözött az Óvárból, de az építkezés teljesen csak 1752—1765 között fejeződött be. Hamarabb elkészültek a diákotthonok. Mégpedig a Szt. József védnöksége alá helyezett Báthori—Apor sze-

minárium 1734-ben, az iskola mai épületének szomszédságában álló nemesi konviktus pedig egy esztendővel később. Mindezekről az építkezésekről érdekes tervrajzok és az XVIII. századi eredeti állapotot rögzítő olyan egykorú ábrázolások maradtak reánk, amilyenekkel szintén kevés oktatási intézményünk büszkélkedhet.

A két diákotthon fokozatos fejlődését a bentlakók 1703—1773. évi névsorai híven érzékeltetik. A kezdetben 20-40-es csoport tíz év alatt 60-80 főre emelkedett, míg végül elérte a 100-130-as létszámot. E korszak teljes diáksága felől részletes anyakönyv tájékoztatott, de ez anélkül pusztult el 1956-ban Budapesten, hogy történészeink feldolgozták volna. Így csak szórványos adatok és a hasonló fontosságú többi jezsuita tanintézet analógiája alapján becsülhetjük a kolozsvári iskola tanulóifjúságát a XVIII. században kb. évi 350-400 főre.

Újjászervezett iskolájukat azonban a jezsuiták nem kizárólagosan oktatási feladatokra szánták, hanem a császári pártfogás védőszárnyai alatt az erdélyi katolicizmus legfontosabb művelődési központjává is fejlesztették. Ebből a célból létesítettek a kollégium mellé könyvnyomdát és papírmalmot. Könyvkiadásukat 1726-ban kezdték el, és a rend 1773-ban bekövetkezett feloszlatásáig 353 művet tettek közzé nemcsak latin és magyar, hanem német és román nyelven is. Innen látták el a katolikus és részben a görög katolikus iskolákat tankönyvekkel, a katolikus lakosságot vallás erkölcsi irodalommal, de fontos közvetítő szerep jutott e kiadványoknak a felvilágosodás bécsi változatának erdélyi népszerűsítésében is. A kolozsvári ún. „akadémiai nyomda“ főként a felvilágosodott abszolutizmustól a gazdasági haladás és az államgépezet korszerűsítése érdekében sugalmazott eszmék terjesztésével buzgólkodott, végzett érdemes munkát. Az oktatást, majd a nyomda tevékenységét segítette elő az 1718—1719-ben, a mai Egyetemi Sportpark felett a Malomárók partjára épített papírmalom, mely tisztességes jövedelmet is hajtott. 1731—1732-ben létesített gyógyszeráruk, bár szintén jelentős bevételi forrás volt, ezen a helyen mégis inkább a rend társadalmi súlyának növekedése szempontjából értékelendő. Ez a diákság egészségvédelmének kívül a város és messzi vidék népének érdekeit szolgálta. Innen ugyanis a szegény sorsúak ingyen kaphattak gyógyszert.

Oktatásukat a jezsuiták a XVIII. században is eredeti rendtartásuk, a *Ratio studiorum* alapján folytatták, noha ez az idők múltával egyre több részletében elavult. A korral való haladást célozták azok a részleges újítások, amelyeket, rendszerük általános kereteit érintetlenül hagyva, ők is bevezettek. A társadalom elvárásaira és a korszerűsödő államkormányzat sürgetéseire figyelmezve, elsősorban a matematika és a fizika oktatását igyekeztek elmélyíteni. Ezt célozta, a tankönyvek megjobbításán kívül, külön matematikai és kísérleti fizikai „múzeum“ létesítése még jóval 1754 előtt. Ennek szertára és könyvgyűjteménye az újdonságok beszerzésével eredményesebbé tette mind a tanárok, mind pedig a diákok munkáját. Éppen úgy, mint e „múzeumot“, a csillagvizsgáló felállítását is a Bécsben tanult Jánosi Miklós matematikatanár kezdeményezte 1734 és 1741 között. A gyógyszerár évi 100—600 Ft között váltakozó jövedelmét — akkor tekintélyes összeget — rendelék a fizikai szertár és a csillagda felszerelésére. Külön obszervatórium létesítésére azonban csak a már említett építkezések befejezése kapcsán, a század második felében kerülhetett sor. Ezt már a piaristák fejlesztették ki Mártonffy József erdélyi katolikus püspök hathatós anyagi támogatásával. A XVIII. századi iskola korszerű felszereléséről tanúskodó egykori tanszerek közül hírmondónak egyes darabok mindmáig fennmaradtak.

A rend feloszlatásakor (1773) olyan jól felszerelt, nagyszabású iskolaegyüttes maradt a jezsuiták után Kolozsvárott, hogy Mária Terézia királynő 1774-ben közös katolikus-protestáns egyetemre való kifejlesztésére gondolhatott. Noha e terv az érdekelt egyházak költsönös bizalmatlansága következtében végül nem valósult meg, a királynő elrendelte 1774-ben a jogi, a következő évben pedig az orvostudományi kar megszervezését az eddig működő bölcsészeti és hittudományi kar mellé. Ezeket a karokat bevezette a bécsi egyetemen használt tankönyveket. Az alsó- és középtagozatot pedig az oktatást 1776-ban a piarista rendre bízta.

A következő esztendőben jelent meg Mária Terézia korszakos közoktatási rendelete, a *Ratio educationis*, amely az iskolákat a legalsótól a legfelső fokozatig egységes rendszerbe foglalta, és a közoktatásügyet állami felügyelet alá helyezte. Minthogy a protestánsok — nem ok nélkül — ragaszkodtak tanügyi autonómiájukhoz, Erdélyben nem a *Ratio educationis*, hanem *Norma regia* (1781) elnevezésű változatát vezették be. Így az állami hatóságok és az egyház közös irányítása alá itt közvetlenül csupán a „királyi“-nak tekintett katolikus iskolák kerültek. Amikor tehát II. József uralma alatt a bécsi oktatáspolitikai szempontjai módosultak, a császár 1784. augusztus 28-án egyetlen tollvonással végét vethette a Mária Teréziától elindított egyetemre fejlesztésnek. Ezzel a piaristák kolozsvári iskoláját, elvéve tőle az „Universitas“ rangot, „Lyceum Regium Academicum“ (Királyi Aka-

démiai Lyceum) névvel arra a színvonalra minősítette vissza, amelyen a protestánsok kollégiumai állottak. A hittudományi kar 1786-ban Gyulafehérvárra került át, az orvosi tanszékek orvos-sebészi intézetté különültek el, a jogi kar mint tanfolyam működött tovább, amíg az osztrák abszolutizmus 1850-ben Szebenbe nem helyezte át jogakadémiként. A piaristák kezén csupán a bölcsészeti oktatás maradt meg akadémiai tagozatként, amíg 1822-ben „akadémiai” jelzőjét is el nem vesztette. A két ízben is majdnem egyetemmé fejlesztett, különleges jelentőségű iskola 1850-ben azonosult véglegesen a főgimnáziumnak nevezett középiskolai általános típusal. A jozefinista korszak utáni idők nagy eredménye volt az iskola mai otthonának felépítése 1817 és 1821 között.

A jezsuiták után tehát 1776-ban a katolikus egyház másik nagy tanító szerzetesrendje, a piaristák vezetése alá került a kolozsvári iskola. Ez a rend a XVI. század végén az elemi oktatás és a kevésbé tehetős rétegek művelődésének előmozdítására alakult, de gyorsan kiépülő középfokú iskolahálózatával rövidesen versenytársává lett a jezsuitáknak. Főként oktatásuk gyakorlatiassága különböztette meg előnyösen a „kegyes tanítórendieket” a jezsuitáktól. Ezért a felvilágosodott abszolutizmus különös rokonszenvére számíthatnak. Az új bécsi művelődéspolitikai ugyanis most már a sokoldalúan képzett hasznos állampolgárok kiformálását tekintette a nevelés elsőrendű feladatának. Ennek megfelelően a piaristák a jezsuitáknál jóval nagyobb mértékben felkarolták a reál tárgyak oktatását és a közvetlen gyakorlati hasznot hajtó ismereteket. Elmélyítették a számtan és a fizika tanítását. Külön matematikai osztályt iktattak be tanrendjükbe, melyben az állami és megyei szolgálathoz nélkülözhetetlen sajátos ismeretekre is nagy gondot fordítottak. A nagyobb diákok részére tanfolyamokat szerveztek a térképezés, az építészet és a rajzművészet általános alapelveiből. Itt oktatták országunkban legkorábban a térképészetet, a műszaki és a művészi rajzot. Ilyen irányú kezdeményezéseiknek különösen becses emlékei kerültek elő éppen napjainkban. Ezek az 1778-ból és 1782-ből való tervrajzok és térképek országunkban egyedülálló, beszédes emlékei a jubiláló iskola falai között egykor folyt oktatás magas színvonalának. De a jogi alapfogalmakon kívül a közszolgálatban leggyakrabban előforduló iratok szerkesztésére éppen úgy tanították növendékeiket, mint a régi oklevelek kibetűzéséhez szükséges paleográfiai alapfogalmakra. Ezeket a korszerű történetkutatáshoz ma is nélkülözhetetlen, ún. történeti segédtudományokat a múlt század első éveitől fogva oktatták a kolozsvári Lyceumban — ismét elsőként az országban. Az iskolai oktatásnak a mindennapi gyakorlatban való szorosabb kapcsolása eredményeként kapott a piaristáknál az eddiginél jóval nagyobb hangsúlyt a hazai földrajz és a honi történelem oktatása.

1766-ban kidolgozott tanulmányi rendszerükben (*Norma studiorum*) a magyar piaristák is hasznosították mindazt a pedagógiai tapasztalatot, amit rendjük két évszázad alatt Európa-szerte gyűjtött. A kegyesrendi atyák útján tehát a kolozsvári iskola ismét az általános katolikus oktatás legkorszerűbb rendszerébe kapcsolódott be. Törekvései és módszerei ezért jártak előtte több tekintetben a megszokott erdélyi viszonyoknak. De lehetőségei is nagyobbak voltak. A Habsburg-hatalom és a katolikus oktatásügy közötti különleges kapcsolatok révén a piaristák is szócsovei lettek a bécsi iskolapolitikának, noha már nem olyan egyértelműen, mint a jezsuiták. Ezekből a különleges kapcsolatokból persze hátrányok is származhattak. Ebben a tekintetben tanulságos összevetnünk az önkormányzatukhoz körömszakadtáig ragaszkodó protestáns és a központi elképzelésekhez igazodás fejében királyi támogatást élvező katolikus tanintézetek művelődési szerepét a reformkorban. Történeti távlatokban nézve azonban a kérdést, ismét azt kell mondanom, hogy a piaristák külföldi tapasztalatanyaga, továbbá a bécsi felvilágosító törekvések közvetítése végső soron a művelődésünket Európához fűző szálakat erősítette; nélkülük szegényebbek és elmaradottabbak lettünk volna. Tagadhatatlan, hogy a bécsi kormányzat a gazdasági, társadalmi és művelődési haladás általa közvetített javaihoz nemegyszer olyan politikai szándékokat is kapcsolt, amelyek akkor ártalmasaknak mutatkoztak népünk fejlődését illetően. A politikai szándékok azonban mulandók. Az anyagi és szellemi művelődés, az emberi haladás előrevitele az, ami hosszú időre meghatározza egy nép és ország jövődjét. Így tekintve a dolgokat, ma már a nyereség oldalán kell elkönyvelnünk, hogy a kolozsvári iskola közvetítette a bécsi felvilágosodást a magyar művelődésbe, és ennek olykor idegen elemeit a magyar társadalom számára felszívhatóvá alakította át.

Az iskolák minden időben akkor teljesíthetik igazán társadalomalakító funkciójukat, ha mélyen belebocsátják gyökereiket abba a közösségbe, amelynek érdekei szolgálatára hivatottak. Bele kell abba épülniük, valósággal azonosulniuk kell azzal. Minthogy a régebbi századokban a fontosabb iskolák a tudományok nem egyszerű közvetítői, hanem egyben eleven alkotóműhelyei is voltak, ezt az elköte-

lezettséget nemcsak a bennük nevelkedett diákok tömegével, hanem azzal is kell mérnünk, hogy mennyivel gyarapították az őket éltető közösség művelődését. Ami a jubiláló kolozsvári iskola magvetésének mennyiségi mutatóit illeti, a múlt század végéig itt tanult fiatalok száma kb. 65 000-re becsülhető. Az azóta eltelt időben, főként a szocialista tanügyi reform következtében, ez a szám bizonyára meghaladta már a 100 000-et is. Mindenképpen komoly figyelmet érdemel tehát a hazai oktatásügy történetében ennek az iskolának századokon át az erdélyi magyar társadalom körében végzett munkája. Arról, hogy magvetése nem korlátozódott csak a magyar lakosságra, hanem nemzetiségre való tekintet nélkül Erdély általános pallérozódását is szolgálta, később kívánok beszélni.

Történetkutatásunk mindmáig adós annak alapos vizsgálatával, hogy a tudományok erdélyi fejlődése miket köszönhet a kolozsvári iskola tudós jezsuita és piarista tanárainak. Ez a két szerzetesrend nemcsak az erdélyi katolicizmus szellemi erőivel rendelkezett, hanem a Habsburg-birodalom egész területéről ide vezényelhetette szakembereit. Viszonyaink között nem lebecsülendő előnyt jelentett, hogy az itteni tanári kart minduntalan felfrissítették a Birodalom eleve nebb szellemi és tudományos gócpontjaiból külföldön képzett, élénk szellemi életet élő, tudományos ambícióktól fűtött új erőikkel. Ezek itteni teljesítményei persze csak részben írhatóak a kolozsvári iskola javára; az azonban vitathatatlan, hogy jelenlétük és tevékenységük jótékony, sőt megtermékenyítő hatással volt az erdélyi fejlődésre.

Időnk arra sem futná, hogy felsoroljuk ama tanárok neveit, akik munkásságukkal előrelendítették Erdélyben a különböző tudományágakat. Néhány kiragadott nevet jelzésként mégis fel kell említenem.

Hell Miksa (1720—1790) a matematikai tanszéket töltötte be 1752—1755-ben. Kolozsvári tartózkodása idején egy számtani (aritmetikai) és egy algebrai munkát tett közzé. Ezenkívül a mágnesség és az elektromosság közötti összefüggést vizsgálta. Előbbre vitte továbbá az első hazai csillagda szervezését az iskola keretei között. Innen Bécsbe hívták az ottani csillagvizsgáló intézet vezetőjének. Norvégia északi részébe a nyelvész Sajnovics János társaságában tett 1769. évi utazása során a magyar és az ottani finnugor népek nyelve közötti rokonság megállapításával közreműködött a magyar nép eredetére vonatkozó kutatások új utakra terelésében.

Fridvaldszky János (1730—1784) a természettudományok területén alkotott maradandót. Módszeresen folytatott ásványtani kutatásai révén Erdély legfőbb bányászati szaktekintélyének számított. Ilyen irányú munkásságát Mária Terézia királynő 100 arannyal és apáti címmel jutalmazta. 1767-ben közzétett *Mineralogia* című munkája Erdély első rendszeres ásványtani leírása. Sokat foglalkozott dendrológiai tanulmányokkal. Tevékenyen támogatta a kormányzatnak a földművelés és az ipar fejlesztésére irányuló törekvéseit, említésre méltó eredményeket érve el a papírgyártás korszerűsítése területén. Közreműködött az 1769-ben létesített első Erdélyi Gazdasági Egyesület létrehívásában és tevékenységében.

Bolla Márton (1751—1831) az egyetemes történelemben végzett érdemes munkát. Háromkötetes összefoglalása annyira népszerű kézikönyv volt, hogy hat kiadást ért meg, és Ferenc császár 1800-ban aranyéremmel tüntette ki. Foglalkozott az erdélyi románok történetével is.

Koppí Károly (1744—1801) szintén a történelmi tanszéken működött, és az egyetemes történelmet művelte. A felvilágosodás és a polgári reformok szellemében írt művei azonban többségükben kéziratban maradtak. 1784-ben Koppit elvitték ugyan a pesti egyetemes tanárnak, de a kormányzat ott sem nézte jó szemmel bátor hangú, hazafias szellemű előadásait. Minthogy kapcsolatban állott a magyar jakobinus mozgalommal, 1796-ban megfosztották tanszékétől.

Pálya István (1740—1802) munkássága már az irodalom területére vezet át. Drámai műveket írt. Jelentősége abban összegezhető, hogy irodalmi színvonalra emelte az iskoladrámákat, és ezzel a kialakuló magyar drámai költészetbe átmenthette a jezsuita és a piarista oktatásban nagy szerepet kapott diákszínjátszás hagyományait.

E felsorolást hosszan folytathatnám. Szinte vég nélkül sorolhatnám Pázmány Pétertől és Mikes Kelemtől elkezdve azoknak a tudósoknak, íróknak, művészeknek, kitűnő gyakorlati szakembereknek, politikusoknak és vezető személyiségeknek is a nevét, akiket ez az iskola nevelt 400 év alatt a magyarságnak és az országnak. Ennyi is elegendő azonban annak a végkövetkeztetésnek a levonására, hogy nincs az erdélyi magyar művelődésnek és tudománynak olyan mezeje, amelyen a jubiláló kolozsvári iskola egykori tanárai és neveltjei ne hagytak volna a most élőkre és az eljövendő nemzedékekre értékes, megbecsülendő örökséget.

Nagy hagyományú oktatási intézményeink szellemi munkája azonban nem múlt el nyomtalanul az egykori tanárok és tanítványok életével együtt, hanem objektívalódott abban a könyvtári anyagban, amelyre a porladó elődök intellek-

tuális tevékenysége támaszkodott. Régi iskolai könyvtáraink mindenki számára kézzelfoghatóan érzékelhető legbeszédesebb bizonyosságai annak a színvonalnak, amelyet ezek a tanintézetek képviseltek. A polcaikon sorakozó kötetekből az avatott szakember, akár a régész a földrétegek eltérő színéből, következtethet a létrehozó intézmény tevékenységének minőségére. A jezsuiták és a piaristák kolozsvári iskolája olyan könyvörökséget hagyott a romániai magyarságra és országunkra, amelyek minden emlékműnél maradandóbban hirdeti azt a tiszteletre méltó munkát, amelyet ez az intézmény századokon át végzett Erdély pallérozódásáért. Pénzben ki sem fejezhető, pótolhatatlan egyedi értékekkel lenne szegényebb országunk, a kolozsvári Akadémiai Könyvtár pedig egyik legértékesebb alkotóelemével, ha ez az iskola nem létezett volna, vagy nem olyan magas szinten végezte volna munkáját, amint ezt négy évszázadon át tette. Ennek az iskolának gondviselésében maradt fenn a XVI. századból országunk legrégibb egyetemi könyvtára. Az egyetemmel fejlesztésre kiszemelt kolozsvári iskola létesítéskor Báthori István fejedelem ide gyűjtette össze a középkori katolikus könyvtárak akkor még fellelhető anyagát, a jezsuita professorok viszont a korszerű tudományos könyveket hozták magukkal, amint ezt oktatási és könyvtári előírásai megkövetelték. De ide került be a XVI. századi művelt kolozsvári polgárok könyvtárai közül Wolphard István főbíró és Kakas István diplomata gazdag gyűjteménye, a fejedelmi könyvtár és az Aranka György-féle Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság könyveinek egy része. Ha semmi más bizonyosság nem maradt volna is reánk, az iskolának az Akadémiai Könyvtár kezelésében levő több mint félszázezer kötetes gyűjteménye is kellően tanúsítaná: a katolikusok kolozsvári tanintézete az erdélyi magyarság egyik legfontosabb művelődési intézménye volt.

Mindezekre, amiket az ünnepektől intézet múltjából eddig felemlítettem, méltán büszke lehet nemcsak az iskola tanári kara, egykori és mostani diáksága, hanem a romániai magyar nemzetiség minden öntudatos tagja. Mert valóban nem mindennapi volt a szolgálat, amit ez az iskola művelődésünk gazdagításáért, népünk felemelkedéséért végzett. Ezért ünnepeket most az egész ország, a romániai magyarság ezzel az iskolájával együtt. Nem kevésbé lehet büszkeségünk tárgya, hogy mindent a szolgálatot a jubiláló iskola úgy nyújtotta a magyar művelődésnek, hogy egyidejűleg Erdély másik két népét is részesítette ugyanezekből a szellemi javakból.

Az köztudott dolog, hogy a jezsuiták, majd a piaristák iskolájában nagy számmal tanultak román ifjak. Az azonban már csak a szakemberek előtt ismeretes, hogy a XIX. század közepéig németek szintén bőven akadtak a diákok sorában. Elsősorban az örökös tartományokból betelepült katolikus osztrák, cseh, morva tisztviselők, bányászati-kohászati szakemberek, iparosok küldték előszeretettel Erdély legtávolabbi zugaiból is ebbe a rangos iskolába gyermekeiket, mert ugyanazt a képzést nyújtotta, mint elhagyott szülőföldjük hasonló iskolái. Mellettük azonban előkelő szász családok is taníttatták itt közpályára szánt gyermekeiket, hogy együtt nevelkedjenek a politikai vezetőréteg sarjaival. Pl. itt alapozta meg történelmi műveltségét a szászok neves történetszakértője, Joseph Trausch (1795—1871) és Karl Ludwig Czekelius (1804—1869). Az előbbinek szász írói lexikona, az utóbbinak a Brukenthal Múzeumban elhelyezett becses forrásgyűjteménye őrzi meg nevét minden időkre.

Azt, hogy a piaristák mekkora szerepet játszottak az erdélyi román értelmiség és az 1848-as mozgalmak román vezetőinek nevelésében, évek óta emléktábla hirdeti az iskola falán. Ugyanez a tábla szól a román tanulók művelődési szervezeteiről és a nemzeti irodalmuk fejlesztésére hivatott kiadványukról, a *Zoriléról*. Nem ennyire ment át azonban a köztudatba, hogy a jubiláló iskolának ez a szerepe nem a piaristákkal, tehát nem 1776 után kezdődött. A piaristák csak azt folytatták, amit a jezsuiták 1703-ban kezdeményeztek. A piarista korszakkal kapcsolatos egyöntetű elismerés tehát még fokozottabban megilleti a jezsuita korszak XVIII. századi szakaszát. Meggyőződésem, hogy elmélyült filológiai módszerekkel folytatódnak további kutatások fel fogják tárni: a jezsuiták kolozsvári iskolájának minden más hasonló intézményt felülmúló, felbecsülhetetlen jelentősége volt az erdélyi román értelmiség kialakításában, és közvetve a román nemzeti öntudat ébresztésében és felnevelésében. Ennek az iskolának voltak a neveltjei Erdély 1848 előtti összes unitus püspökei, köztük a nemzettudatot megalapozó Inochentie Micu. Itt tanult a balázsfalvi művelődési központot létrehozó román nemzedék és a XVIII. század újszólván minden jelentős unitus személyisége. A természetű a piaristák idején ért ugyan be, de a magvetés még a jezsuiták alatt történt.

A történelmi jelentőségű Erdélyi Iskola három tagja közül kettő, Gheorghe Șincai (1754—1816) és Petru Maior (1753—1827) volt ennek az intézménynek a neveltje. Nyomukban ott sorakoznak a román nemzeti ébredés és megújulás legkiválóbb vezető egyéniségei: Ion Molnar-Piuaru (1749—1815), a tudós szemorvos és

a felvilágosodás egyik úttörője a román művelődésben; Gheorghe Lazăr (1779—1823) és Ion Maiorescu (1811—1864), a román oktatásügy modernizálói a Kárpátokon túli országrészekben; Teodor Racoce (1780—1822), az első román nyelvű irodalmi folyóirat megindítója; a szabadsághős Avram Iancu (1824—1872); George Barițiu (1812—1893), az erdélyi román nép politikai harcának irányítója és egyben művelődési nevelője, az erdélyi román újságírás megalapítója, az Astra és a Román Akadémia egyik szervezője, majd elnöke; Aron Pumnul (1818—1866), a román nemzeti érzés felébresztője Bukovinában; az orvos Vasile Pop (1789—1842), a román néprajz és bibliográfia megalapítója; a történétíró és jogtudós politikus Alexandru Papiu-Ilarian (1828—1878); a magas közéleti tisztsegekre emelkedett Iacob Bologa (1817—1888), az Astra elnöke; a Román Nemzeti Pártot vezető politikus Ilie Măcelariu (1822—1891), a forradalom egykori tribúnja; az iskolaalapító politikus Alexandru Bohățel (1816—1897) és még nagyon sokan mások. S már ennek a névsornak a láttán bizonyosak lehetünk afelől, hogy a jubiláló iskola magvetésének a román nép és művelődés szintén hasznát látta.

Különösen nagyra kell értékelnünk e falak közötti egykori oktató- és nevelőmunkát, ha arra gondolunk, hogy ez az iskola az egyéni képességek és a nemzeti öntudat akadályozatlan kifejlesztését olyan korszakban tette minden növendéke számára lehetővé, amikor a nemzetiségek egyenlősége még korántsem volt állampolitikai elv. Ennek az intézménynek messze mutató példája az erdélyi magyar oktatásügy legszebb hagyományaihoz tartozik, és követendő modell lehet minden időben. Az akkorinál jóval fejlettebb társadalmi körülményeink közül visszatekintve csak ma értékelhetjük igazán, hogy ezek az oktatók milyen nehéz kérdésre találtak tiszteletet érdemlő megoldást.

Négy évszázad gazdag hagyományából idéztem fel egyet-mást. Tettem ezt nem azért, hogy kegyeletos érzéseket támasszak olvasóimban, hanem hogy erősítsém őket a meggyőződésben: bár körülményeink nagyot váltooznak is, a jelen mindig tanulhat a múltból, mert az elválaszthatatlan része a mának és a jövőnek. Gyökér, mely nélkül nincs élet, növekedés és virágzás. De hogy mennyit tanulunk ma is hasznosítható hagyományainkból, az egyedül önmagunktól függ. Kívánom a jubiláló iskola mai tanárainak és diákjainak, hogy minél többet tanuljanak abból a gazdag örökségből, mely reájuk szállott, mert ez is feltétele annak, hogy a romániai magyar nemzetiség iskolájuknak ne csak a múltját, hanem a jelenét és jövődjét is magáénak érezze. Ennek az iskolának olyan múltja van, amilyenell kevés tanítézet dicsekedhet országunkban. Ennek tudatában és ennek méltóságával kell négyévszázados fennállását megünnepeelnünk. Ez a múlt azonban kötelez is. Kötelezi társadalmunkat, hogy továbbra is álljon ott féltő ragaszkodással és változatlan áldozatkészséggel elődei e nagy alkotása mellett. De kötelezi a mai iskolát is, hogy ezután is olyan igényesen terjessze az emberi tudást, formálja a fiatal lelkeket, szorgolja azt a népet, mely létrehozta-éltette, s amellet ugyanúgy szolgálja szülőföldünk különböző nyelvű, de a haladást egyaránt áhítózó minden lakóját, amint azt elődei tették századokon át.

AZ ISKOLA TÖRTÉNETÉVEL FOGLALKOZÓ IRODALOMBÓL

Daróczi, Georgius: *Ortus et progressus Collegii Academici S. J. Claudiopolitani ab anno 1579*. Claudiopoli, 1736. 191 l.

Az iskola évkönyvei (értésítői) 1814—1944.

A tanintézet története. Kolozsvár, 1852. (Az iskola 1851/1852. évkönyvében, 9—28.)

Vass József: *Az erdélyi római katolikusok fő-tanintézete Kolozsváratt*. Kolozsvár, 1857. (Az iskola 1856/1857. évkönyvében, 3—23.)

Salzbauer János: *A kolozsvári kegyes tanítórendi társház és római katolikus főiskola évszázados történeti vázlat*. Kolozsvárt, 1877. (Az iskola 1876/1877. évkönyvében, 1—52.)

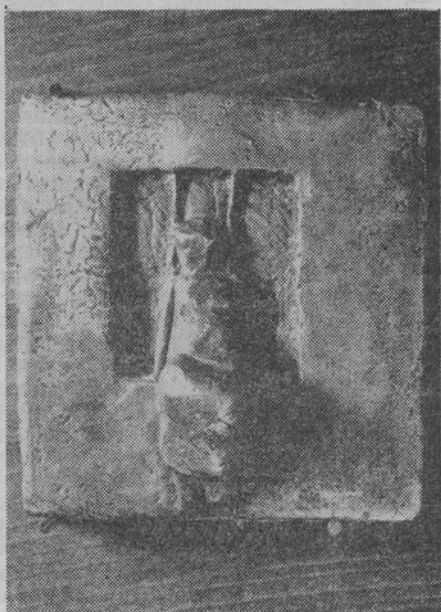
Hodor Károly [közl.]: *Nomina in arena literaria victorum... in alma et regione principali S. J. Universitate Claudiopolitana, anno 1771*. Erdélyi Múzeum, 8 [1881]. 188—192.

Kis Sándor: *A kolozsvári római katolikus főgimnázium önképzőkörének huszonöt éve, 1863—1888*. Kolozsvár, 1888. (Az iskola 1887/1888. évkönyvében, 1—77.)

Jakab Elek: *A kolozsmonostori apátsági zárda, mint üldözöttek menhelye*. Századok, 1889. 1—18., 97—120.

Erdélyi Károly: *A kolozsvári r. kath. főgymnasium története, 1579—1898*. Kolozsvárt, 1898. (Az iskola 1897/1898. évkönyvében, 1—141.)

- Erdélyi Károly: *Adalékok az intézet történetéhez: I. Bolla Márton, II. Horváth Pius.* Kolozsvárt, 1901. (Az iskola 1900/1901. évkönyvében, 55—88.)
- Erdélyi Károly: *Csete István, 1648—1718.* Kolozsvár, 1902. (Az iskola 1901/1902. évkönyvében, 17—33.)
- Veress Endre: *A kolozsvári Báthory-egyetem története lerombolásáig, 1603-ig.* Erdélyi Múzeum, 23 [1906]. 169—193., 249—263.
- Veress Endre: *Oklevéltár a kolozsvári Báthory-egyetem történetéhez.* Erdélyi Múzeum, 23 [1906]. 342—386.
- György Lajos [szerk.]: *Óreg diák visszanéz.* Cluj-Kolozsvár, 1926. 186. l.
- A kolozsvári római katolikus főgimnázium emlékalbuma, 1579—1929.* Cluj-Kolozsvár, 1930. 16 + 10 l.
- Biró Vencel: *A kolozsmonostori belső jezsuita rendház és iskola Bethlen, Rákóczy fejedelmek idejében.* Erdélyi Múzeum, 36 [1931]. 117—130.
- Biró Vencel: *A Báthory—Apor szeminárium története.* Cluj, 1935. 32 l.
- Józsa, Ioan: *Piaștii și românii pină la 1918.* Aiud, 1940. 114 l.
- Diósi Géza: *A „Pázmány Péter“ önképzőkör és kéziratgyűjteménye.* Kolozsvár, 1942. (Az iskola 1941/1942. évkönyvében, 30—38.)
- Biró Béla: *A kolozsvári normál rajzoda.* Erdélyi Helikon, 16 [1943]. 391—397.
- Banciu, Ax.: *Studenții academici din Cluj de acum un veac.* Anuarul Institutului de istorie națională, Cluj, 9 [1944]. 477—498.
- Biró Vencel: *A kolozsvári jezsuita egyetem szervezete és építkezései a XVIII. században.* Erdélyi Múzeum, 50 [1945]. 1—13.
- Biró Vencel: *A kegyesrend Besztercén, Medgyesen és a kolozsvári főiskola bölcsészeti karán.* Kolozsvár, 1948. 71 l.
- Tonk, Alexandru: *Formarea intelectualității române din Transilvania și liceul piariștilor din Cluj.* Studia Universitatis Babeș—Bolyai, Series Historia, 1968. fasc. 1. 45—58.
- N. Dávid Ildikó: *A kolozsvári egyetem építészeti oktatása a XVIII. század végén. Művészet és felvilágosodás* [szerk. Zádor Anna és Szabolcsi Hedvig]. Budapest, 1978. 301—351.
- Heinrich László: *Az első kolozsvári csillagda.* Bukarest, 1978. 118 l.

Vincefi Sándor plakettje